

ЙОСИП ЗАХАРОВИЧ ШТОКАЛО (до сторіччя від дня народження)

Український математик та історик науки Й. З. Штокало народився 16 листопада 1897 р. в с. Скоморохи (н. Сокальський р-н Львівської обл.) в родині селянина. У 1904 р. він пішов до школи, де навчався три роки. Згодом, подолавши великі труднощі, вступив до гімназії у м. Сокаль. Тут і виявились його великі здібності до математики.

В період Першої світової війни Галичина була ареною бойових дій, тому частина мирного населення почала переселятися углиб України. Родина Й.З. Штокало знайшла притулок у м. Катеринославі (н. Дніпропетровськ). Й. З. Штокало склав іспити на атестат зрілості у Катеринославській класичній гімназії й отримав право викладання в початковій школі. У 1918- 1920 рр. він викладав математику в трудовій школі м. Кам'янське (н. Дніпродзержинськ), з 1920 р. був директором цієї школи. За сумісництвом викладав математику на курсах підвищення кваліфікації. Тут він уклав і опублікував "Підручник математики для робітників важкої індустрії".

У 1927 р. Й. З. Штокало вступив на фізико-математичний факультет Дніпропетровського хіміко-фізико-математичного інституту, який закінчив у 1931 р. Того ж року вступив до аспірантури Українського математичного інституту у Харкові, де почав працювати над задачами теорії функцій комплексної змінної та над її практичним застосуванням.

У 1934 р. Й. З. Штокало захистив кандидатську дисертацію і продовжив педагогічну діяльність. Він завідував кафедрою в Харківському текстильному інституті, читав деякі курси в університеті.

На початку Великої Вітчизняної війни Й. З. Штокало був призначений відповідальним за евакуацію академічних інститутів Харкова та інститутів АН УРСР, евакуйованих до Харкова. Після завершення евакуації він виїхав до Уфи, де працював старшим науковим співробітником Об'єднаного інституту математики і фізики та викладачем кафедри Уфимського авіаційного інституту, яку очолював М. М. Боголюбов.

У 1943 р. Йосип Захарович переїхав до Москви, куди були переведені наукові установи АН УРСР, і цього ж року захистив докторську дисертацію на тему "Асимптотичні та символічно-аналітичні методи у розв'язку лінійних диференціальних рівнянь із змінними коефіцієнтами".

З 1944 до 1951 р. Й. З. Штокало очолював кафедру диференціальних рівнянь Київського університету і одночасно керував кафедрою вищої математики у Київському технологічному інституті харчової промисловості. З 1944 до 1946 р. працював на посаді вченого секретаря Інституту математики АН УРСР, а в 1946 - 1949 рр. — на посаді заступника директора з наукової роботи.

У 1948 р. Й. З. Штокало було обрано членом-кореспондентом АН УРСР. У другій половині 40-х років він працював над удосконаленням української наукової термінології: за його редакцією було видано серію термінологічних словників. Тоді ж почав вивчати історію математики в Україні.

У 1951 р. вченого було обрано академіком АН УРСР. У другій половині 50-х років в Інституті математики АН УРСР був створений відділ історії математики. У 1958 р. відділ розпочав роботу над укладенням української математичної бібліографії, яку було видано у 1963 р.

З 1949 до 1956 р. Й. З. Штокало працював уповноваженим, а з 1951 р. — головою Президії львівських установ АН УРСР. У 1953 р. він був членом делегації УРСР на Генеральній Асамблеї ООН.

Незважаючи на велику науково-організаторську роботу, Й. З. Штокало не залишав своїх наукових досліджень. У 1945 р. він опублікував роботи "Асимптотичні методи у розв'язку деяких класів лінійних диференціальних рівнянь із змінними коефіцієнтами", "Критерии устойчивости и неустойчивости линейных дифференциальных уравнений с квазипериодическими коэффициентами", а також, монографію "Линейные дифференциальные уравнения с переменными коэффициентами".

У 1962 р. на базі відділу історії математики й відділу історії техніки в Інституті історії АН УРСР було створено сектор історії природознавства та техніки під керівництвом Й. З. Штокало. Цей сектор працював надзвичайно плідно, видав багато робіт, в результаті чого посів одне з найперших місць в цій галузі науки в колишньому СРСР і у світі.

В тому ж році було розпочато роботу над створенням великої колективної монографії "История отечественной математики". Спочатку планувалося видати цей твір у двох книгах, але остаточно було опубліковано чотири томи. Четвертий том було видано в двох книгах, крім того, окремим томом вийшла в світ "Історія математичної освіти". Й. З. Штокало приділяв багато часу організаційній роботі й підбірці авторів окремих розділів. "История отечественной математики" вийшла загальним тиражом в 24 тис. примірників і отримала міжнародне визнання. Міжнародна академія історії наук нагородила головного редактора Й. З. Штокало та двох його заступників О. М. Боголюбова й А. П. Юшкевичд медаллю О. Койре.

Працюючи в Інституті історії, вчений продовжував свою співпрацю з Інститутом математики. Дослідження вченого з теорії диференціальних рівнянь викладені у монографії "Операционное исчисление" (1972).

За свої праці з історії науки Й. З. Штокало був обраний членом-кореспондентом Міжнародної академії історії наук (1963), а згодом — почесним членом цієї академії.

Сектор під керівництвом Й. З. Штокало працював не лише над проблемами історії математики та математичного природознавства. Були розпочаті праці в напрямку історії астрономії, механіки, біології, авіації та космонавтики в Україні, історії гірничого мистецтва, будівництва тощо.

Помер Йосип Захарович 5 січня 1987 р. Його поховано на Байковому цвинтарі.

О. М. Боголюбов